

וכי תשגו - מעיני העדה נעשתה לשגגה

מים ראשונים: ראו דברינו [החצי השני של הפרשה](#) בפרשה זו, המוקדשים לפרק טו בספר במדבר אשר בא לאחר פרקים יג-יד המתארים את חטא המרגלים. חלק זה של הפרשה מכיל חמש מצוות: פרשת נסכים, מצוות חלה, שגגת הציבור, פרשת המקושש [ומצוות ציצית](#) (עליה כבר זכינו לדרוש). בדברינו אלה, ניסינו להראות שאולי יש בפרק זה מעין תשובה ותיקון לחטא המרגלים ונחמה לעתיד טוב יותר שהרי בסוף עתידים בני ישראל להיכנס לארץ. הפעם נתמקד בנושא שניתן לו שם זמני "שגגת הציבור".

וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה אשר דבר ה' אל משה: את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורתיכם: והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעלה לריח ניחח לה' ומנחתו ונסכו כמִשְׁפֵּט וּשְׁעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת: (במדבר טו כב כד).¹

ספרי במדבר פיסקא קיא – שגגת עבודה זרה

"וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה" – עבודה זרה היתה בכלל כל המצוות שהצבור מביא עליה פר,² והרי הכתוב מוציאה מכללה להחמיר עליה ולידון בקבועה, שיחא צבור מביא עליה פר ושעיר - פר לעולה ושעיר לחטאת, לכך נאמרה פרשה זו.³

"וכי תשגו ולא תעשו" - בעבודה זרה הכתוב מדבר. אתה אומר בעבודה זרה הכתוב מדבר, או אינו אלא באחת מכל מצוות האמורות בתורה?⁴ תלמוד לומר: "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה" - ייחד הכתוב מצווה זו אמורה בפני עצמה. ואיזו זו? זו עבודה זרה.⁵

אתה אומר זו עבודה זרה? או אינו אלא אחת מכל מצוות האמורות בתורה? תלמוד לומר: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה" - באו כל המצוות ללמד על מצוה אחת. מה העובר על כל המצוות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה, אף העובר על מצוה אחת פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה. ואיזו? זו עבודה זרה.⁶

ספרי זוטא פיסקא טו כב – משגגת יחיד למזיד בציבור

"וכי תשגו" – לומר, אם שגגתם באחת מכל המצוות, סופכם להזיד בהם. אם שגגתם בכל המצוות, סופכם להזיד בהם. אם הִזְדַּתְתֶּם בכל המצוות, סופכם לשגות בעבודה זרה, וכי תשגו בעבודה זרה, סופכם להזיד בה.⁷

¹ יש בפסוקים קושי פנימי וחיצוני. פנימי, מה היחס בין פסוק כב (הראשון לעיל) שמזכיר את "כל המצוות" ופסוק כד (השלישי לעיל) שמזכיר את "כל העדה". האם הם משלימים וכיצד – כל העדה שגתה בכל המצוות? הקושי החיצוני הוא בהשוואה עם דין "אם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל" שכבר נזכר בספר ויקרא ד יג.

² היכן? בפרשת [העלם דבר](#) בספר ויקרא ד יג: "וְאִם כָּל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגוּ וְנִעְלַם דְּבַר מְעִינֵי הַקֹּהֵל וַעֲשׂוּ אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְאֲשַׁמוּ", שהיא הבסיס למסכת הוריות הדנה בהוראה בטעות של בית הדין הגדול. ראו דברינו [אם כל עדת ישראל ישגו](#) בפרשת ויקרא.

³ בקטע ראשון זה, שייכול להיחשב כפתיחה לדרשה, מעמת המדרש את הפרשה שלנו מול פרשת העלם דבר שבספר ויקרא ד יד, וקביעתו הברורה היא שהפרשה בספר ויקרא מדברת על שגגת כלל הציבור (בית הדין, "עדה") בכל מצווה ממצוות התורה, והחידוש של פרשתנו - של ספר במדבר, הוא המקרה של שגגת הציבור כולו בעבודה זרה (שזה עצמו מעניין לחשוב באיזו סיטואציה יכול לקרות דבר כזה). ועל שגגה זו מחדשת פרשתנו שמביאים לא רק פר לחטאת, אלא פר לעולה ושעיר עזים לחטאת.

⁴ הגר"א ואחרים מתקנים כאן את הנוסח, במקום: "באחת מכל מצוות האמורות בתורה", לנוסח: "בכל מצוות האמורות בתורה".

⁵ כאן חוזר הדרשן על הקביעה הלכאורה פשוטה שבפרשתנו מדובר בשגגת עבודה זרה (של כל הציבור), אבל שואל ודורש מנין לנו זאת? אולי גם כאן מדובר בכל המצוות שבתורה, שהרי כתוב: "את כל המצוות האלה" (ונאמר שאכן ספר במדבר חוזר על מצווה שבספר ויקרא ומוסיף בה, כפי שמצאנו לא אחת בספר דברים וגם בספר במדבר אל מול החומשים הקודמים). ותשובתו היא מפסוק כד: "וְהָיָה אִם מְעִינֵי הָעֵדָה נִעְשְׂתָה לְשִׁגְגָה וְכו'". מלשון יחיד שבפסוק "נעשתה" משמע שמדובר במצווה מסוימת וחשובה שהיא "שקולה כנגד כל המצוות" (על מנת לאזן עם פסוק כב, ביטוי שכיח בדרשות חז"ל ודווקא כאן איננו). איזו מצווה זו יכולה להיות? עבודה זרה שהיא יסוד מוסד בקיום התורה.

⁶ הדרשן לא מרפה (או שמא זו דרשה אחרת של דרשן אחר) וחוזר ושואל שוב: מי אמר שמדובר בפרשתנו בשגגת עבודה זרה? והוא מוצא סמך דווקא בפסוק כב, באותם מילים שיצרו את השאלה בדרשה הקודמת: "את כל המצוות האלה". איזו היא מצווה שהעובר עליה היה פורק עול ומפר ברית וכעובר על כל המצוות שבתורה? הרי אומר עבודה זרה שמי שעובר עליה לא רק פורק עול ומגלה פנים בתורה, אלא מכחיש ומפר את הברית היסודית שנכרתה בין הקב"ה לעם ישראל. הנה התבשמנו ממהלך דרשה קלאסית שבמדרי ההלכה (התנאים) וברור שהייתה להם תורה שבע"פ ומסורת מה מהותה של פרשתנו, והדרשות אינן אלא אסמכתא וגם קצת 'מורכבות'.

⁷ זה המוטיב החוזר בחז"ל במספר מקומות שאדם מתחיל לחטוא חטא קטן ובשגגה, אם לא תיקן את דרכיו, סופו להתגלגל לחטאים קשים יותר (עבירה גוררת עבירה, ההתדרדרות בדיני צרעת, "נעשתה לו כהיתר", ועוד). מנגד, בתהליך הכפרה והסליחה מצאנו כיוון הפוך ש"זדונות נעשים כשגגות" ואולי אפילו כזכויות ועל כך הארכנו בגיליון [זדונות, שגגות וזכויות](#) ביום הכיפורים. אין כאן סתירה בהכרח. זה בתהליך ההידרדרות וזה כתנועה נגדית בתהליך הסליחה והכפרה. פתרון אפשרי נוסף יכול לבוא מדברי הגמרא במסכת

"תשגו ולא תעשו" - יכול שהוא מדבר בכל המצות? אמרת "אם מעיני העדה נעשתה בשגגה" - באחת מכל המצות דיבר ולא דיבר בכל המצות. אי אפשר לומר בכל המצות שכבר נאמר "באחת", ואי אפשר לומר באחת שכבר נאמר בכל המצות.⁸ הא מה מצוה שכל המצות תלויין בה? זו עבודה זרה שנאמר: "הישמר לך פן תשכח את ברית ה' " (דברים ד מ).⁹

מסכת הוריות דף ח עמוד א – מצוה שהיא בדיבור ישיר של הקב"ה

"וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה" - איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצות? הוי אומר: זו עבודת כוכבים. דבי רבי תנא: אמר קרא: "אשר דבר ה' אל משה" (במדבר טו כב) וכתוב: "אשר צוה ה' אליכם ביד משה" (שם כד) - איזו היא מצוה שהיא בדיבורו של הקב"ה וצוה על ידי משה? הוי אומר: זו עבודת כוכבים, דתנא רבי ישמעאל: אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענוס.¹⁰

מדרש אגדה (בבב) במדבר טו כב וכי תשגו - העלם דבר של בית הדין

"וכי תשגו ולא תעשו" - בהעלם דבר של עבודה זרה הכתוב מדבר, שאין חייבים להביא פר ושעיר עד שיוורו בית דין להתיר בענין עבודה זרה, ויעשו הקהל על פיהם. ומנין שבהוראת בית דין הכתוב מדבר? נאמר "אם מעיני העדה" (פסוק כד), ונאמר להלן "מעיני הקהל" (ויקרא ד יג), מה להלן בהעלם דבר הכתוב מדבר ... אף כאן בהעלם דבר הכתוב מדבר.¹¹

מים ביניים הבאים בסעודה: נעצור רגע ונשאל. ניחא טעות בית דין במצווה מסוימת כפי שנסקר בגמרא הוריות, כגון שהורו דין במאכלות אסורים על טמא טהור, אסור - מותר וטעו והלכו העם ועשו על פיהם. אבל שגגת עבודה זרה ועל פני הציבור כולו? הכיצד? ולא קם אדם אחד שהתריע ואמר: אתם עובדים עבודה זרה!

רש"י במדבר פרק טו פסוק כב – מצוה אחת שהיא כל המצות

"וכי תשגו ולא תעשו" - עבודה זרה היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליהן פר, והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת: "וכי תשגו וגו' - בעבודה זרה הכתוב מדבר, או אינו אלא באחת מכל המצות? תלמוד לומר: "את כל המצות האלה" - מצוה אחת שהיא ככל המצות. מה העובר על כל המצות פורק

בבא מציעא לג ע"ב (גם היא בדברינו ה"ל): "מאי דכתיב: הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ישעיהו נח). הגד לעמי פשעם - אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כזדונות. ולבית יעקב חטאתם - אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות". וכאן מדובר בשגגת ציבור שלם שלא ייתכן שאין בו הנהגה ותלמידי חכמים.

⁸ קטע זה לא ברור שהרי לא כתוב "באחת" בפרשתנו. איפה כתוב ביטוי זה? שוב בספר ויקרא ד יג בפרשת העלם דבר: "וְאִם כָּל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנִגְעַלְם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקֹּהֵל וְעָשׂוּ אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תִעֲשֶׂינָהּ וְאָשְׁמוּ". אפשר שאזכור זה מלמד על הקשר ההדוק בין פרשתנו, שגגת ציבור בעבודה זרה ובין פרשת העלם דבר של ספר ויקרא שהדרשן רואה כאחת (בפרשתנו) שממשיכה את הדין הכללי של שגגת ציבור (בית דין הגדול) שבספר ויקרא.

⁹ בחלק השני, חוזר מדרש ספרי זה על דברי קודמו ומבהיר אותם בלשון אולי קצת ברורה יותר (לא כולל טעות המעתיקים ששיבוש את הפסוק מספר דברים ד ט במקומו ובלשונו וצ"ל: "רק השִׁמְרֹן לְךָ וְשִׁמְרֵם נִפְשֶׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וְכוּ' " שהכוונה למעמד הר סיני שנראה בהמשך). החידוש של מדרש זה הוא בחלקו הראשון אשר יוצר הדרגה בין שוגג למזיד ובין מצווה יחידה לכל המצוות וממנה למדרגה העליונה שהיא מצווה אחת שהיא מעל ומעבר לכל השאר ושקולה כנגד הכל. אלא שמדרג זה עצמו מעלה את האפשרות שאולי אין הכוונה בפסוק רק לעבודה זרה, אלא גם לרעיון של שגגה (טעות) רוחבית וכללית שצייבור שלם, אם לא העם כולו, עשה. אם במצווה אחת "אם שגגתם באחת מכל המצוות", אם בכל התורה "אם שגגתם בכל המצוות" ואם במצווה שהיא שקולה לכל המצוות. אנו מתעכבים על נקודה זו ומהפכים בה על מנת למצוא סיבה גם בפרשה זו לחטא המרגלים שם כְּשֶׁלָּהּ כָּל הָעֵדָה וְלִרְאוֹת גַּם בְּחַטָּא זֶה "כי תשגו'".

¹⁰ מדוע באמת שקולה עבודה זרה כנגד כל המצוות? לפי גמרא זו, משום שזה הדיבר השני בעשרת הדברות שהוא המשלים לדיבר הראשון "אנכי ה' אלהיך" ואת שניהם שמעו בני ישראל ישירות מפי הגבורה. שימו לב איך מדקדק המדרש בלשון פסוקים כב כד בהם אנו דנים. מקור לגמרא זו הוא שוב ספרי סימן קיא בפרשתנו: "מנין אתה אומר שכל המודה בעבודה זרה כופר בעשרת הדברות? תלמוד לומר: אשר דבר ה' אל משה ולהלן הוא אומר וידבר אלהים את כל הדברים האלה וכו' ". אך ראו גמרא מכות כד ע"א שמונה את תרי"ג מצוות ומחלקת עפ"י גימטריא: "תורה" = 611 - ציוה לנו משה", ושתי המצוות המשלימות למניין תרי"ג = 613 - נאמרו מפי הגבורה. והרי עבודה זרה היא אחת מהשתיים ולא נאמרה מפי משה, אלא ישירות מפי הגבורה. נשאר לשואבי המים להציע פתרון לסתירה לכאורה זו ונמשיך בדרשות ופרשנויות על שגגת עבודה זרה..

¹¹ מדרש זה חוזר ומעמיד את פרשת שגגת ציבור בספר ויקרא מול שגגת הציבור בפרשתנו. נחזור ונבהיר עניין זה פעם נוספת. כבר בספר ויקרא נזכרת האפשרות של שגגה (טעות) כללית שצייבור רחב טעה בה (בתוספת לשגגת היחיד שזכורת בספר ויקרא פרק א). בספר ויקרא ד יג אנו קוראים: "וְאִם כָּל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנִגְעַלְם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקֹּהֵל וְעָשׂוּ אֶחָת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תִעֲשֶׂינָהּ וְאָשְׁמוּ". מסביר המדרש ששם מדובר בכל מצווה שלגביה טעו בית דין והורו לעבור עליה ואילו כאן מדובר בבית דין שטעה להורות על עבודה זרה (על סוג מסוים של עבודה זרה) שהיא מותרת. לנושא זה של "העלם דבר" של בית דין (בית דין הגדול בירושלים) מוקדשת מסכת הוריות בסדר נזיקין שמדרש אחד ממנה ראינו במקור הקודם. ראו הקדמת קהתי למסכת זו. בא הפסוק בפרשתנו, לייחד את המקרה של שגגת הציבור שעשה עפ"י טעות בית דין עבירה של עבודה זרה, בניגוד לספר ויקרא שמדבר על כל שאר המצוות. אבל פרטי הדין דומים ושניהם נדונים, כאמור, בהרחבה במסכת הוריות, במשנה, בתוספתא ובגמרא וכמובן במפרשים (ראו למשל פירוש המשניות לרמב"ם) שם. ראו שוב גם דברינו [אם כל עדת ישראל ישגו](#) בפרשת ויקרא.

עול ומפר ברית ומגלה פנים, אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואיזו, זו עבודה זרה: "אשר דבר ה' אל משה" - אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, (תהלים סב יב) אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי.¹²

רמב"ן פרק טו פסוק כב – תינוק שנשבה וקהל שטעה בגדול

"וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה" - הפרשה הזו שתומה במשמעה, ויטעו בה בעלי הפשט לומר שהוא קרבן על מי שלא עשה מה שצוה לעשות והוא שוגג. ודבריהם דברי רוח, שאם כן יהיה חיוב קרבן בכל מצות עשה שבתורה כשלא קיים את כולם ושגג באחת מהם, ויהיה חיוב כרת בכל מי שאינו מקיים את כולם כשיעבור על אחת מהן במזיד¹³ כי הכתוב אומר ... (פסוק כד) "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה" - כי שגגתם במעשה שעשו, לא שישבו ולא עשו¹⁴ ... אבל טעמו שתשגו ולא תעשו מה שצוה השם אבל תעשו הופכו ... כי המניעות בלא תעשה יקראו מצות כמו שאמר (ויקרא ד ב) כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה.¹⁵

והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מומר לכל התורה בשוגג, כגון ההולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל. ויהיה כל זה בשוגג, כגון שיהיה ביחיד תינוק שנשבה לבין האומות, ובקהל כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם ... כענין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל ... אמרו לו: רבינו יחזקאל, הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו'.¹⁶ או שישכחו את התורה, וכבר אירע לנו כן בעונותינו בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצוות לגמרי, וכאשר בא בספר עזרא באנשי בית שני.¹⁷ וזהו שימוש לשון הכתוב שהשגגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצוות בכללן, ועל כן ייחדו להם רבותינו מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכלל המצוה בהם, והיא עבודה זרה ... כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצוות עשה בין במצוות לא תעשה.¹⁸

פירוש העמק דבר במדבר טו כו – הליכה עיוורת אחרי מנהיגים טועים

¹² עברנו אל פרשני המקרא. רש"י כדרכו במקומות רבים בפירושו לתורה, מסתמך על מדרשי התנאים ומסכם את מדרש ספרי הנ"ל בלשונו הבהירה. אך יש לשים לב כיצד הוא מדלג על הקטע השני שהבאנו במדרש ספרי הראשון בו פתחנו, שההוכחה שמדובר בעבודה זרה ולא בכל המצוות הוא הפסוק: "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה" - ייחד הכתוב מצווה זו אמורה בפני עצמה, ומתמקד בדרשה ממסכת הוריות המקשרת את "וכי תשגו" של פרשתנו עם הדיבר השני של עשרת הדברות המזהיר על עבודה זרה בשל המילים בפסוק: "אשר דבר ה' אל משה". ראו שוב הקטע במדרש ספרי ממנו לקח רש"י: "אשר דבר ה' אל משה, מנין אתה אומר שכל המודה בעבודה זרה כופר בעשרת הדברות? תלמוד לומר: אשר דבר ה' אל משה". ורש"י במסכת שבת סט ע"א מביא נימוק מעניין נוסף למה עבודה זרה נלמדת מהפסוק בפרשתנו: "תורה אחת יהיה לכם" (פסוק כט) - אומר רש"י שם: "כל התורה במשמע". ובאמת, אין צורך בנימוקים מיוחדים הרי ברור שההתנגדות לעבודה זרה היא ציר מרכזי באמונה היהודית. וכמאמר ספרי דברים פיסקא נד: "כל המודה בעבודה זרה כופר בכל התורה כולה וכל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה". ובמסכת מגילה דף יג ע"א: "כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי". מספיק לכפור בעבודה זרה על מנת להיקרא יהודי (הרי לנו תשובה "מיהו יהודי" ...).
¹³ אם נאמר שהכוונה באמת לכל המצוות ובאדם יחיד, אזי נקבל דין אחד שכולן יחיד שעבר עבירה בשוגג או לא קיים מצוה (לא הניח תפילין, לא אכל מצה בפסח, לא נטל לולב וכו') יביא קרבן פר ושעיר, ואם עשה במזיד, עושו כרת. וזה אי אפשר לומר שהרי יש לנו דינים פרטיים לכל מצווה ומצווה בתורה.

¹⁴ ומה גם שהתורה מזכירה מעשה, לא הימנעות ממעשה - מעשה, פעולה שנעשתה בשגגה.
¹⁵ אין בתורה עונש על אי קיום מצוות עשה (חוץ משתיים, פסח ומילה). בוודאי לא על מי שבשוגג לא קיים מצווה (לא נטל לולב בסוכות או לא תקע בשופר בראש השנה, למשל). רמב"ן נלחם כאן נגד דעה נפסדת (דעה קראית?) אשר פירשה את הפסוק "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות" לפי פשט המילים כמות שהן. אבל, מסביר רמב"ן בהמשך, כי ההימנעות מעבירה גם היא נקראת מצווה, על דרך השלילה. כאשר מישוה עושה מעשה שלילי - עובר עבירה - הוא לא עושה (מקיים) את מצוות ה'. לא מדובר כאן באי קיום מצוות עשה, אלא בעבירה על מצוות לא תעשה.

¹⁶ המקור הוא ספרי פיסקא קטו על מצוות ציצית בפרשתנו: "מה תלמוד לומר אני ה' א-להיכם? שלא יהו ישראל אומרים מפני מה צונו המקום, לא שנעשה וניטול שר? לא עושים ולא נוטלים שר. כענין שאמרו ישראל ליחזקאל ... אמרו לו: יחזקאל, עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו? אמר להם: הין. אמרו לו: הואיל ומכרנו המקום לאומות העולם יצאנו מרשותו". ראו עניין זה גם בגמרא סנהדרין קה ע"א "תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא". ראו דברינו [עבד שמכרו רבו](#) בתשעה באב.

¹⁷ לאחר שרמב"ן תקף את "הדעה הנפסדת" שמדובר "כפשוטו" באי קיום מצוות עשה, הוא מביא, כמו רש"י ושאר המפרשים, את דברי חז"ל שמדובר בשגגת עבודה זרה. אך הוא מרחיב אותם ונותן להם ממד היסטורי. הוא כולל בשגגה זו גם מקרים של תינוק שנשבה או "ששכחו רוב העם את התורה והמצוות", כולל אזכורים היסטוריים מימי בית ראשון ושני שכבר "אירעו לנו בעוונותינו". האם עבודה זרה של ירבעם ושאר מלכים רשעים: מנשה, אחאב, אחז, אמון ועוד הייתה של שגגה? האם מהפך כאן רמב"ן בזכותם של אנשי בית ראשון ובית שני לומר שהיו שוגגים? אולי נחבר את העניין עם המקורות שאומרים שעבודה זרה הייתה עניין של יצר הרע ולא כפירה אידיאולוגית (יומא סט ע"ב - בית שני עליו מדבר רמב"ן, סנהדרין קב ע"ב - מנשה בית ראשון ועוד)?

¹⁸ סוף דבר, שגגת עבודה זרה שחז"ל דרשו כאן, מורחבת מאד בשיטת רמב"ן למצבים ותקופות שאכן אירעו בתולדות העם: "ששכחו רוב העם התורה והמצוות לגמרי". אז אולי אפשר לכלול בהרחבה זו גם את חטא המרגלים ולחזק את שני חלקי הפרשה? להזכירנו, שני הפסוקים המרכזיים של יום הכיפורים, יום בו אנו מבקשים סליחה על מגוון רחב של חטאים, לאו דווקא עבודה זרה, לקוחים מצד אחד מפרשת המרגלים: "ויאמר ה' סלחתי כדברך" ומצד שני מפרשת "וכי תשגו": "ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר בגר בתוכם כי לכל העם בשגגה". אז אולי יום הכיפורים מקשר (ומכפר)?

"ונסלח לכל עדת בני ישראל וגוי' כי לכל העם בשגגה". שאינו דומה יחיד העובד עבודה זרה דאז ודאי יש לחקור אם היה בשוגג ומתכפר בקרבן או במזיד. מה שאין כן כל העם השאטים אחרי מנהליהם, מסתמא רוב העם בשגגה, דגופא בתר רישא אזיל, והכל הולך אחר הרוב ורובו ככולו.¹⁹ וזהו שמסיים הכתוב כי לכל העם בשגגה, זהו פשט המקרא, והדרשה בספרי על זה תידרש.²⁰

אבן עזרא במדבר טו ב – ניחום הבנים בפרשה

כי תבואו אל ארץ מושבותיכם - נסמכה זאת הפרשה, בעבור שנחלשו ויתאבלו, לנחם הבנים להודיעם כי יבואו אל הארץ. והנכון, בעבור שנשאו קול כל העדה וחטאו, ונסלח להם בעבור תפילת משה, אמר: "וכי תשגו" (כב), והעד: "ונסלח להם" (כה). והוצרך להזכיר משפט מנחות כל עולה וזבת, ובסוף והנפש אשר תעשה ביד רמה (ל) רמז למעשיהם. והזכיר דבר המקושש, כי עשה ביד רמה. ומרוב חמלת השם על ישראל שם הציצית לזכר שלא יעשה האדם ביד רמה, או שלא ישכח.²¹

במדבר פרק טו פסוקים כה-כו

וְכַפֵּר הַכֹּהֵן עַל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי שָׁגְגָה הוּא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת קַרְבָּנֵם אֲשֶׁר לָהֶם וְחִטָּאתָם לִפְנֵי ה' עַל שָׁגֵגָתָם: וְנִסְלַח לְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל הָעָם בְּשָׁגְגָה.²²

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: בנושא "קהל שוגג" בראייה של ימינו (היחס לאנשים חילוניים), התנהל לפני מספר שנים פולמוס בין הרב יואל בן נון וד"ר מיכאל אברהם. למאמר של הרב בן נון, [ראו כאן](#). לתגובה של מיכאל אברהם, [ראו כאן](#).

¹⁹ לביטוי גופא בתר רישא אזיל, היינו שהגוף הולך אחר הראש, שהוא ביטוי של כבוד והערכה לדורות הראשונים, ראו גמרא עירובין מא ע"א.

²⁰ פירושו העמק דבר אוחז במקל בשני קצותיו, מחד גיסא הוא מתמקד בפשט ושולח את הקורא המחפש את הדרש למדרש ספרי שראינו לעיל. מאידך גיסא, ברור לו שמדובר במצוות לא תעשה של עבודה זרה, שהיא תוצר הדרשות. (בקריאת הפשט נטו, פרשה זו קשה להבנה ואפילו סותרת את הפרשה שכבר קדמה לה בספר ויקרא פרק ד, ולא בכדי נדרשו חז"ל לדרשות שרק הן נותנות לה תוכן משלה). בין כך ובין כך מדגיש העמק דבר שהמילים "כל העדה" אינם בהכרח כמות אלא מהות, היינו מנהיגי העדה ורוב ההולכים אחריהם (מה שמתחבר טוב עם הביטוי "עיני העדה" שנדרש על המנהיגים). וזו קביעה שיש לה משמעות חברתית והלכתית (ראו למשל רוב בדיני עשיית קרבן הפסח, פסחים דף ע"ט). וממילא, יש גם תשובה לשאלה ששאלנו במים ביניים לעיל. הכיצד כל עם ישראל עובד עבודה זרה (בשגגה!) ואין מי שמוחה על כך? אין עומד בפרץ? מציע העמק דבר את ההסבר הבא: "אינו דומה יחיד העובד עבודה זרה דאז ודאי יש לחקור אם היה בשוגג ומתכפר בקרבן או במזיד, מה שאין כן כל העם השאטים אחרי מנהליהם מסתמא רוב העם בשגגה". ההליכה העיוורת אחרי המנהיגים! אולי זה דין מיוחד בעבודה זרה. אפשר לדון אותם כשוגגים, אבל כבר הזהיר מדרש ספרי לעיל (השני שהבאנו) על המדרון החלקלק בין שוגג למזיד. האם פירש כאן הנצי"ב את הפסוקים כ'פרשן מהצד' או שמא כיוון לשגגות ולהליכה עיוורת אחרי מנהיגים ומנהלים בדורו (ואולי גם בדורות)?

²¹ נסיים בקשר לפרשת השבוע שהזכרנו במים הראשונים וניסינו למצוא לאורך כל הדרך, לצד הדיון ההלכתי וההיסטורי. אבן עזרא רואה בפרק טו כולו, בפרשת נסים ומצוות חלה בהן מוזכרת במפורש הכניסה לארץ, ב"כי תשגו" בו אנו דנים, בפרשת המקושש וכמוהן במצוות ציצית, המשך ותשובה לחטא המרגלים. בכך גם הוא מרחיב מאד במשמעות של "כי תשגו" מעבר למשמעותו ההלכתית כפי שתיחמוה חז"ל. לצד ההלכות הנלמדות מכל פסוק "אין מקרא יוצא מידי פשוט" (ראו שבת סג ע"א). וראו גם ילק"ש בפרשתנו רמז תשמח שמצוות חלה מכפרת על חטא עבודה זרה. הרי שהתיקון הוא בפרק עצמו מיניה וביה.

²² פעמיים "ונסלח" בסיום "פרשה קטנה" זו. ועוד "סלחתי כדברך" בפרשתנו בחטא המרגלים. ומשם נלקחו הפסוקים לתפילת יום הכיפורים ובפרט לאחר כל נדרי בו כל העדה עומדת ומבקשת סליחה, מחילה והתרה. האם יילקחו כל הפסוקים האלה לימים נוראים ולא נשאים 'סליחה קטנה' גם לדור יוצאי מצרים, דור עוברי הים בחרבה, דור חוטאי העגל והמרגלים, דור מתי מדבר. האם לא תכוון התורה בפסוקים אלה גם להם? ראו דברינו [מתי מדבר](#) וכן [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשה זו.